

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 366.012.32:355.48(470+571]+477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-1-17>

Онишко С.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій
Державного податкового університету

Добрянська Н.Б.

здобувачка PhD
Державного податкового університету

Onyshko Svitlana

Doctor of Economics, Professor,
Professor at the Department of Financial Markets and Technologies
State Tax University

Dobranska Natalya

PhD Student
State Tax University

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ТРЕНДІВ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ

FINANCIAL BEHAVIOR OF HOUSEHOLDS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MILITARY AGGRESSION AND ITS IMPACT ON THE FORMATION OF LONG-TERM TRENDS OF POST-WAR DEVELOPMENT

У статті проаналізовано фінансову поведінку домогосподарств в Україні в умовах нестабільної соціально-економічної ситуації, спричиненої військовою агресією з боку росії. Особливу увагу приділено висвітленню проблеми заощаджувальної поведінки, зважаючи, що заощадження населення є внутрішнім фінансовим потенціалом економіки, що в нинішніх умовах набуло підвищеної актуальності. Проаналізовано динаміку сукупних доходів, динаміку та структуру сукупних витрат, темпи приросту та питому вагу заощаджень домогосподарств у 2013–2021 рр. Визначено залежність фінансової поведінки домогосподарств у 2022 році від оцінки рівня добробуту, індексу споживчих настроїв, індексу поточного становища та індексу економічних очікувань. Окреслено ряд проблем, які перешкоджають залученню заощаджень домогосподарств в економіку України та запропоновано основні напрями їх подолання.

Ключові слова: фінансова поведінка, домогосподарства, фінансове становище, заощадження, доходи, витрати, індекси споживчих настроїв, залучення інвестицій.

The article analyzes the financial behavior of households in Ukraine in the conditions of an unstable socio-economic situation caused by military aggression on the part of Russia. Special attention is paid to highlighting the problem of saving behavior, considering that the savings of the population is the internal financial potential of the economy, which has become more relevant in the current conditions. The dynamics of aggregate incomes, the dynamics and structure of aggregate expenditures, growth rates, and the specific weight of household savings in 2013–2021 were analyzed. The dependence of the financial behavior of households in 2022 on the assessment of the level of well-being, the index of consumer sentiment, the index of the current situation and the index of economic expectations was determined. A number of problems that prevent the attraction of household savings into the economy of

Ukraine are outlined, and the main ways to overcome them are proposed. The essence of the financial behavior of households has been clarified, the dynamics of savings in their incomes have been analyzed and, on this basis, the modern trends of changes in such behavior and the possibility of increasing the level of savings through the prism of their relationship and role as a financial source of post-war recovery have been identified. The information obtained as a result of surveys of households regarding the level of their well-being was analyzed for the further assessment of the financial behavior of households in Ukraine at the current stage. Operational information about the mood in society, consumer preferences and saving behavior of the population is provided. The problems that prevent the effective formation of financial resources of households and their investment in the country's economy are outlined. The state of financial behavior of households is analyzed in the context of outlined problems related to attracting household savings to the economy of Ukraine, and the most priority directions for overcoming them are given. There are ways to optimize certain aspects of the financial behavior of households and to direct it to the harmonization and positive dynamics of private and national interests.

Key words: financial behavior, households, financial situation, savings, income, costs, indices of consumer sentiment, investment attraction.

Постановка проблеми. Фінанси домашніх господарств є одним з ключових елементів фінансової системи країни, яка розглядається у світі як пусковий механізм підтримки макроекономічної та фінансової стабільності соціально-економічного розвитку країни [1]. Взаємодіючи з державою, організаціями, підприємствами, інститутами ринку фінансових послуг, домогосподарства виступають важливими суб'єктами фінансових відносин. Розміщуючи особисті заощадження на депозитних рахунках, інвестуючи їх в цінні папери, домогосподарства забезпечують насичення ресурсами фінансового ринку, що є невід'ємною передумовою стійких темпів економічного зростання держави і, як наслідок, підвищення добробуту населення.

За таких умов особливої ваги набуває питання фінансового становища домогосподарств, адже саме цей стан постає вирішальним чинником як їх функціонування, так і спроможності перетворювати свої заощадження в інвестиції, зміцнюючи таким чином фінансову систему держави та впливаючи загалом на соціально-економічний розвиток.

В той же час, поряд із окресленими залежностями, існують й інші фундаментальні передумови їх ефективності. Мова йде про готовність домогосподарств до відповідних дій, про їх адекватну поведінку, яка в загальному розумінні розглядають як форму зв'язку, взаємодії організму з оточуючими умовами. Цілком очевидно, що зазначена поведінка здатна як сприяти позитивному вирішенню зазначених завдань, так і навпаки, бути деструктивною щодо них. Власне це реакція домогосподарств на сформоване середовище, у якому вони існують та функціонують, тобто на сукупність значної кількості об'єктивних і суб'єктивних обставин. У зв'язку з цим проблематика поведінки суб'єкта господарювання набуває надзвичайної складності та одночасно високої динамічності. При цьому слід погодитися з думкою про те, що «Дослідження фінансів домогосподарств, їх фінансових відносин та інтересів мають бути пріоритетними, оскільки зростання добробуту кожної окремої людини укріплює всю систему держави та зменшує негативні прояви, які притаманні кожній сфері, де взаємодіють різні економічні суб'єкти» [2, с. 154].

Відтак, проблема постає як пошук шляхів оптимізації фінансової поведінки домогосподарств України у площині як сприяння зростанню їх до-

ходів, так і залученню їх заощаджень в економіку держави в якості інвестиційних ресурсів. Природно, що такий пошук особливо актуалізується в сучасних умовах. Через повномасштабне вторгнення росії економіка України зазнає колосальних збитків та суттєвого скорочення притоку прямих іноземних інвестицій, що перешкоджає і зростанню доходів, і формуванню заощаджень домогосподарств та відповідно формуванню їх адекватної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансова поведінка домашніх господарств, зокрема, у частині їх заощаджень, була предметом дослідження найвідоміших шкіл економічної теорії. Різні аспекти, пов'язані з дослідженням фінансової поведінки домогосподарств, становлять предмет досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців. Серед зарубіжних вчених: З. Боді, Дж. Дьюзенберрі, Г. Катон, Дж. Кейнс, А. Маршалл, Р. Мертон, Дж. Мінсер, Ф. Модільяні, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, Дж. Тобін, М. Фрідмен, Дж. Хікс, Дж. Ходжсон, Т. Шульц та інші.

Перші фундаментальні роботи відносяться до початку ХХ століття. Зокрема, Дж. М. Кейнс розробив модель, що пояснює зв'язок заощаджень з поточними наявними доходами населення. На його думку, розподіл доходу на споживання та заощадження залежить не від об'єктивних параметрів економічної кон'юнктури (поточної ставки відсотка), а від переваг споживача, тобто чинників суб'єктивного характеру. Згідно теорії абсолютного доходу Дж. М. Кейнса, основним фактором, що спонукає населення до збільшення заощаджень є зростаючий дохід. При цьому, при скороченні останнього, насамперед зменшуються заощадження, а споживання є незмінним [3].

Американський економіст Дж. Дьюзенберрі в своїх роботах розвивав положення кейнсіанської економічної доктрини, досліджував питання щодо поведінки споживача, економічних циклів, грошового обігу та кредиту. Він висловив гіпотезу у тому, що «у довгостроковому періоді схильність до заощаджень є величиною постійною і реагує на зміну поточного доходу» [4].

Фактори, що впливають на фінансову поведінку домогосподарств, були предметом дослідження Дж. Катона. Він зробив висновок, що

люди особливим чином ухвалюють рішення щодо заощаджень, а також інакше розуміють заощадження, ніж економісти, наприклад: виплати за споживчими кредитами економісти відносять до заощаджень, а домогосподарства розглядають їх як споживчі витрати [5].

Серед вітчизняних науковців, які присвятили свої роботи окресленим питанням, слід виділити: В. Андрущенко, В. Базилевича, О. Ватаманюка, А. Вдовиченка, Т. Кізіму, В. Коваленко, І. Ломачинську, С. Панчишина, М. Руду, О. Чорну, С. Юрія та інших.

Питання зміни фінансової поведінки домогосподарств під впливом реалій сьогодення перебуває у фокусі уваги таких вітчизняних науковців, як: М. Біль, М. Дубина, Ю. Коваленко, І. Колобердянко, О. Мелих, О. Піжук, О. Попело, Ю. Станкевич, Н. Холявко, А. Тарасенко, С. Шкарлет.

Так, Т. Кізіма розглядає фінансову поведінку як діяльність членів домогосподарств, пов'язану із розподілом та перерозподілом грошових ресурсів, у результаті чого відбувається формування відповідних фондів грошових коштів (індивідуальних та спільних фондів споживання, резервного фонду, фонду заощаджень тощо) та їх використання на певні цілі [6].

О. Мелих вважає, що економічна роль заощаджень у фінансовій поведінці домогосподарств полягає в тому, що вони сприяють кращому задоволенню та урізноманітненню потреб населення й безпосередньо впливають на обсяг ВВП та національного доходу, а їх фінансова роль виражається безпосереднім впливом на фінансовий ринок [7].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Віддаючи належне напрацюванням вчених-економістів з даної проблематики, слід зауважити про потребу її подальшого дослідження. Праці вищезгаданих дослідників, статистичні дані та аналітичні розробки сформували ґрунтовну основу для дослідження даного питання. Проте об'єктивно, що сьогодні недостатньо вивченими залишаються питання ефективного залучення заощаджень домогосподарств в економіку України в умовах війни та у період післявоєнного відновлення. Активний пошук фінансових ресурсів власне як для функціонування й розвитку домогосподарств, так і їх участі в повоєнному відновленні економіки країни не може залишити осторонь проблематику фінансової поведінки домогосподарств та її змін, враховуючи вплив військової агресії з боку росії.

Постановка завдання. Виважена поведінка домашніх господарств щодо накопичення та використання власних фінансових ресурсів є запорукою формування сукупних заощаджень, що здатні не лише забезпечити їх фінансове благополуччя, але й стати вагомим джерелом інвестицій в економіку країни.

Саме тому, мета статті полягає у з'ясуванні сутності фінансової поведінки домогосподарств, аналізі динаміки заощаджень у їх доходах та виявленні на цій основі сучасних тенденцій змін такої поведінки та можливостей підвищення рівня

заощаджень крізь призму їх взаємозв'язку та ролі як фінансового джерела повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу. Домогосподарства є специфічним об'єктом аналізу споживчої поведінки, оскільки згідно до їх визначення, вони можуть представлятися одним індивідом-носієм певних потреб, або включати п'ять і більше осіб, які об'єднують свої кошти та спільно їх витрачають, виступаючи у такий спосіб важливими економічними агентами.

Рішення домогосподарств щодо розподілу їх доходів на витрати і заощадження, а також способи використання останніх природно впливають на економічні можливості держави та підвищення добробуту самого населення. Така роль домогосподарств особливо зростає в умовах нестабільності, коли раціональність їхніх рішень, виваженість поведінки та рівень фінансової освіченості, яким вони володіють, впливає на стійкість рівноваги соціально-економічної і фінансової систем, визначає напрями розподілу доходів та їх використання, формування вартості основних ресурсів, заощаджень та їх інвестиційне спрямування.

Очевидно, що в ряду чинників, які здійснюють найбільший вплив на фінансову поведінку домогосподарств, спричиняє політична та соціально-економічна ситуація в країні. Це вимагає особливої уваги до розуміння процесу формування певних стереотипів фінансової поведінки населення за різних фінансово-економічних, політичних, соціально-психологічних умов у країні, що зазнають різних динаміки, а також варіацій перелічених чинників у їх органічній єдності, зумовлюючи різноманітні причинно-наслідкові зв'язки з поведінкою суб'єктів економіки.

До прикладу, коли національна економіка знаходиться на підйомі, рівень безробіття є низьким, валютний курс – стійким, у людей виникає впевненість у завтрашньому дні і вони вільніше поводяться з грошима – сміливіше йдуть на витрату зроблених раніше заощаджень, купують у кредит, щедріше ставляться до витрат на розваги. Однак, на разі, коли наша країна перебуває в умовах: військової агресії, остання стала причиною виникнення цілого ряду економічних труднощів: падіння курсу національної валюти, зниження реальних доходів населення, зростання безробіття. Не менш важливою проблемою є забезпечення зростання рівня зайнятості, сприяння працевлаштування та розробка ефективних програм соціального захисту населення, яке втратило роботу [8, с. 162].

Все ці фактори змушують домогосподарства відкладати гроші "на чорний день", робити заощадження на майбутнє, що уповільнює обіг грошей, зменшує обсяги продажів на ринку й таким чином ще більше підсилює негативні тенденції в економіці.

Однак зазначені взаємозв'язки, жодним чином не спростовують та не відкидають важливості виокремлення базових чинників, що формують ту чи іншу стратегію фінансової поведінки домогосподарств. Рівень наявних доходів залишаєть-

ся об'єктивним та визначальним чинником рівня життя домогосподарств й можливостей їх участі в розвитку суспільного сектора.

Зважаючи на це, варто зазначити, що аналізуючи дані Державного комітету статистики України, можемо спостерігати, що до 2014 р. заощадження українців формувалися на достатньо високому рівні. Так, у 2013 році частка заощаджень домогосподарств України становила 14,5% їх сукупних середньомісячних доходів (табл. 1). Однак, у 2015 р., під впливом фінансово-політичних потрясінь, питома вага заощаджень у доходах домогосподарств знизилась до 5,35%, що на 9,15 в. п. менше порівняно з 2013 р. У період 2014–2021 рр. в Україні спостерігалось суттєве зростання середньомісячних сукупних ресурсів домогосподарств (з 4563,3 грн. до 14490,57 грн. Проте, варто наголосити, що стрімке зростання доходів населення в цей час було спричинене інфляційними процесами (рівень цін у 2014–2015 рр. зріс на 68,2%) та підвищенням рівня мінімальної заробітної плати у 2017-2019 рр. на 2573 грн. (з 1600 грн. до 4173 грн.) [7].

Як наслідок, реальні доходи населення, незважаючи на зростання, не досягли рівня 2013 р., що негативно відобразилося на заощаджувальній поведінці домогосподарств.

Негативні тенденції, які сьогодні спостерігаються у фінансовій поведінці домогосподарств України, спричинені низкою чинників, серед яких низькі темпи зростання реальних доходів населення, вимушене переселення, необхідність відновлення майна, лікування й реабілітації постраждалих внаслідок військових дій, зростання витрат на житлово-комунальні послуги, які за підсумками 2021 р. становлять 15,2% сукупних витрат сімей, що на 5,7 п вище ніж у 2013 році [9].

У контексті відповіді на питання причин негативних тенденцій у фінансовій поведінці домогосподарств, принциповою є думка, що низькі доходи

основної маси працюючого населення внаслідок несправедливого розподілу національного доходу, загалом постає провідним чинником базової соціальної незахищеності громадян [10, с. 111].

За даними Звіту про фінансову стабільність Національного банку України, схваленого Комітетом з фінансової стабільності 23 грудня 2022 року, сукупні доходи у 2022 році підтримувалися значними виплатами військовим. Від початку повномасштабної війни через вимушені масові звільнення, еміграцію, простої та скорочення заробітної плати різко скоротилися доходи працівників приватного сектору. Однак, втрати цих доходів значною мірою компенсувалися стрімким зростанням доходів військовослужбовців. Дані про сплату єдиного соціального внеску та податку на доходи фізичних осіб вказують на те, що номінальні доходи населення в II півріччі 2022 року перевищували минулорічні показники. Цілком ймовірно, що значні виплати військовим забезпечили збереження сукупних реальних доходів населення на рівні 2021 року, не зважаючи на прискорення інфляції. Зростання номінальних доходів та ощадлива споживча поведінка домогосподарств сприяли зростанню заощаджень.

Аналізуючи зміни у фінансовій поведінці у другому півріччі 2022 року, можна помітити збільшення обсягів заощаджень в іноземній валюті – як готівкових, так і безготівкових. Ймовірно, це було пов'язано з тим, що у липні 2022 року НБУ послабив валютні обмеження та дозволив населенню купувати іноземну валюту за умови її розміщення на строковому депозиті. Тож обсяги строкових депозитів в іноземній валюті почали зростати вперше від початку коронакризи. Залишки коштів населення на гривневих рахунках у банках також зростали. Це практично повністю було зумовлене збільшенням залишків на рахунках військових та отримувачів соціальних виплат. Зростання частки зарплат військових у загальних доходах та заоща-

Таблиця 1

Динаміка сукупних доходів, витрат і заощаджень домогосподарств України у 2013–2021 рр.

(без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та з 2014 року частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях)

Рік	Сукупні витрати		Сукупні ресурси		Заощадження домогосподарств		Питома вага заощаджень, %
	в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство						
	грн.	Темпи приросту, %	грн.	Темпи приросту, %	грн.	Темпи приросту, %	
2013	3820,30		4470,50		650,20		14,54
2014	4048,90	5,98	4563,30	2,08	514,40	-20,89	11,27
2015	4952,00	22,30	5231,70	14,65	279,70	-45,63	5,35
2016	5720,40	15,52	6238,80	19,25	518,40	85,34	8,31
2017	7139,41	24,81	8165,20	30,88	1025,79	97,88	12,56
2018	8308,61	16,38	9904,06	21,30	1595,45	55,53	16,11
2019	9670,20	16,39	12118,50	22,36	2448,30	53,46	20,20
2020	9523,57	-1,52	12432,27	2,59	2908,70	18,80	23,40
2021	11243,35	18,06	14490,57	16,56	3247,22	11,64	22,41

Джерело: складено автором на основі [9]

дження населення визначило концентрацію припливу коштів домогосподарств у державних банках, які обслуговують відповідні рахунки. Помітно зріс попит населення на державні цінні папери. Однак обсяги цих інвестицій залишаються досить низькими порівняно з іншими інструментами заощаджень [11].

Для оцінки фінансової поведінки домогосподарств України на сучасному етапі, поряд із статистичними даними, доцільно скористатися інформацією, отриманою внаслідок опитувань домогосподарств щодо рівня їх добробуту. Дані показники відображають оперативну інформацію про настрої в суспільстві, споживчі переваги та заощаджувальну поведінку населення.

За даними щоквартальних опитувань населення (вік 16+) провідної української дослідної організації ТОВ «Інфо Сапієнс» (Info Sapiens), свій рівень добробуту нижчим за середній вважають 58% опитаних. Зниження даного показника вплинуло на заощаджувальну поведінку домогосподарств. Після початку масових ракетних обстрілів погіршилися споживчі настрої та знизився попит на товари тривалого вжитку. Пригніченим також залишається споживчий попит.

Російська агресія на території України стала причиною зниження й кредитного попиту як на споживчі незабезпечені позики, так і на іпотеку. Оскільки кредитний портфель населення зменшився, а номінальні доходи зросли, кредитне навантаження домогосподарств дещо скоротилося. Проте така тенденція не була рівномірною. Для багатьох домогосподарств втрата роботи чи скорочення зарплати в приватному секторі значно ускладнило обслуговування кредитів [12]. Боржники, які найбільше постраждали від наслідків ві-

йни, масово припинили обслуговування позик, насамперед споживчих. Для таких домогосподарств відновлення доступу до позик, передусім банківських, буде вкрай ускладненим.

Важливим аспектом аналізу фінансової поведінки домогосподарств є використання індексів, які відображають поточне становище, споживчі настрої та економічні очікування українців. За даними Info Sapiens в кінці 2022 року Індекс споживчих настроїв населення України зменшився на 1,3 пункти та становив 83,9 п. Зменшення спостерігається і щодо індексів очікуваних змін власного матеріального становища та доцільності витратитися на значну кількість товарів. Збільшився Індекс очікуваного розвитку економіки впродовж найближчого часу.

У грудні 2022 року індекс споживчих настроїв (ІСН) склав 83,9 п., що на 1,3 п. нижче за показник листопада цього року. Індекс поточного становища (ІПС) зменшився і склав 40,9, що на 3,8 п. нижче за рівень цього показника у листопаді. Індекс економічних очікувань (ІЕО) у грудні зріс на 0,3 п. та складає 112,5 п. [12].

Аналізуючи результати досліджень Info Sapiens, можемо прослідкувати зміни у поведінці домогосподарств, які пов'язані з вищевказаними індексами. Так, у кінці 2022 року не зафіксовано жодних статистичних змін в індексах. Протягом останніх місяців 2022 року Індекс споживчих настроїв залишався стабільним. Така ситуація характерна для цього періоду і в попередні роки. 2022 рік характеризувався вищим Індексом споживчих настроїв порівняно з попереднім роком, хоча і залишається в негативних значеннях (менше за 100). Це частково пояснюється ситуацією, викликану війною. З початку повномасштабного вторгнення індекси

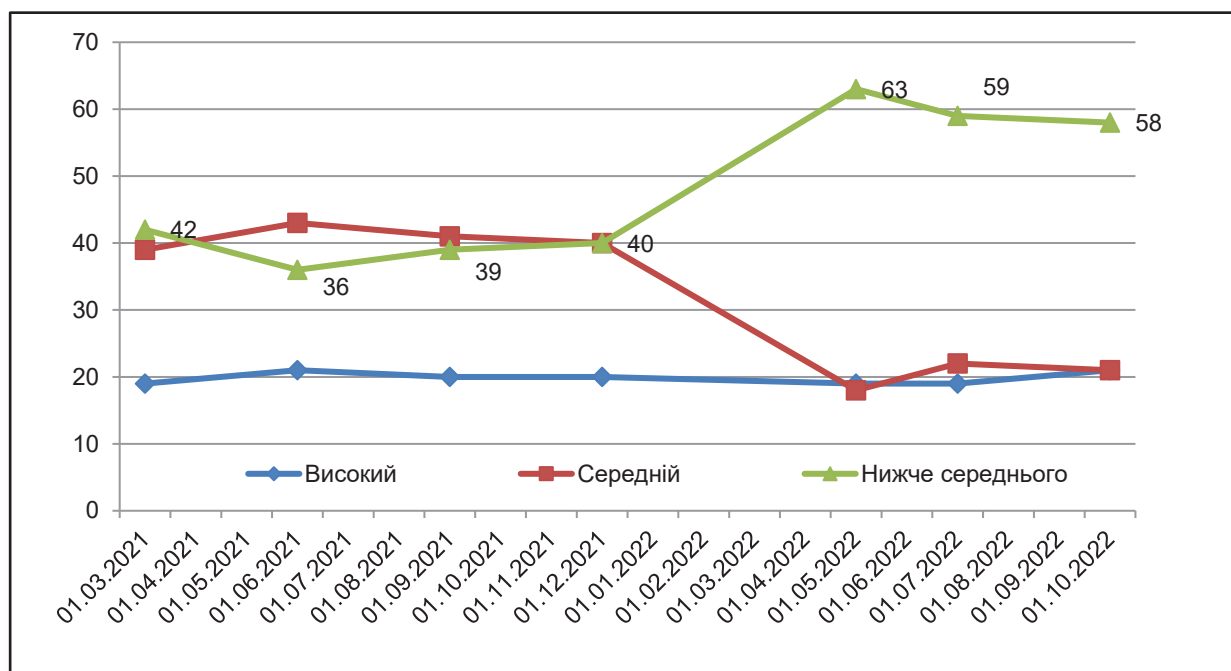

Рис. 1. Оцінка домогосподарствами рівня свого добробуту, %

Джерело: складено автором на основі [12]

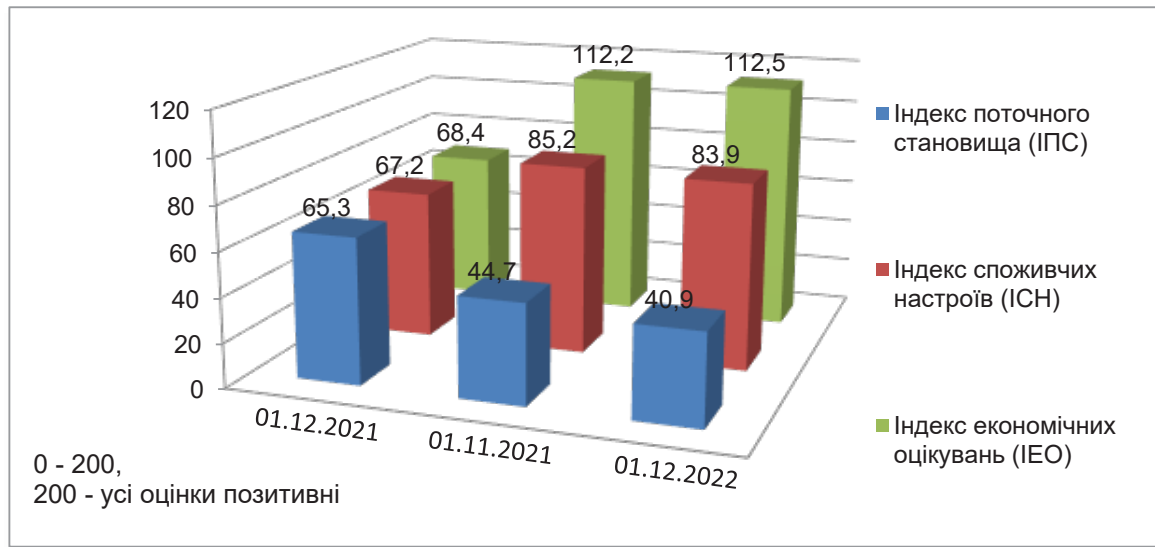

Рис. 2. Динаміка індексів споживчих настроїв домогосподарств в Україні

Джерело: складено автором на основі даних [12]

поточного становища та економічних очікувань, які зазвичай мали близькі значення, вперше не збіглися: населення впевнено чекає кращого майбутнього, не зважаючи на знижену оцінку поточного становища. Цілком ймовірно, що ці індекси вказують на дві різні ситуації: очікування майбутнього під час війни та очікування після її завершення (оскільки за даними опитувань більшість українців вірить в перемогу, то після перемоги України). Якщо співставити показники даних індексів та показники, які характеризують фінансову поведінку домогосподарств, можна пояснити зміни, які відбуваються у поведінці домогосподарств щодо споживання та заощадження ресурсів.

На сьогодні для понад 50% українських домогосподарств найоптимальнішою формою заощаджень є готівка. Так, за підсумками 2019 р. у готівковому вигляді населення зберігало 350 млрд. грн., тоді як сукупні депозити останніх не перевищували 576,1 млрд. грн. Підвищення рівня організованих заощаджень домогосподарств, які є джерелом внутрішніх інвестицій в національну економіку, є свідченням не лише зростання добробуту населення, але й зміцнення довіри до фінансово-кредитних інститутів та держави в цілому. В сучасних умовах заощадження домогосподарств забезпечують так звані «запас міцності» за умов кризи, що стабілізує соціально-економічну ситуацію і позитивно впливає на перспективи інноваційного розвитку країни [13, с. 5].

Схильність до заощаджень й можливість її реалізувати в сприятливих інституційних умовах, що підтверджує індекс економічних очікувань, активна участь населення в ощадних, кредитних та страхових програмах, задають довгострокові тренди фінансової поведінки домогосподарств.

Продовжуючи визначення трендів фінансової поведінки домогосподарств у сучасних умовах, важливо враховувати, що вона характеризується не лише доходами, але й витратами (табл. 2).

Впродовж останніх років в Україні майже 50% витрат домогосподарств спрямовується на придбання продуктів харчування, в той час, як у розвинених країнах домогосподарства витрачають на харчування не більше 30% сукупного доходу сім'ї [7]. Зазначена тенденція є однією з причин низької схильності українців до заощаджень та негативно впливає на економіку країни. У 2021 році різко зросли темпи приросту витрат порівняно з попереднім роком (табл. 2), але на питому вагу заощаджень це вплинуло не суттєво. Порівняно з 2020 роком вони зменшилися лише на 1%. Витрати на продукти харчування у 2021 порівняно з 2014 роком зменшилися на 6%, що слід оцінити як позитивну тенденцію, яка вказує на більш виважені кроки у фінансовій поведінці домогосподарств.

Сьогодні існує ряд проблем, які перешкоджають ефективному формуванню фінансових ресурсів домогосподарств та інвестуванню їх в економіку країни. Такими перешкодами є проблеми як самих домогосподарств (низький рівень фінансового добробуту й фінансової грамотності, недовіра до фінансової системи держави через періодичне знецінення національної валюти й ліквідацію фінансових установ), так і проблеми загальнодержавного рівня (відсутність повноцінного вітчизняного фінансового ринку, обмежена пропозиція фінансових послуг та спеціальних інвестиційних інструментів, недостатнє державне стимулювання ощадно-інвестиційної поведінки домогосподарств тощо).

Проаналізувавши стан фінансової поведінки домогосподарств в контексті окреслених проблем, пов'язаних із залученням заощаджень домогосподарств в економіку України, можна виділити найбільш пріоритетні напрями їх подолання:

– підвищення фінансової грамотності домогосподарств шляхом проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення щодо можливостей та переваг фінансових інструментів;

Динаміка структури сукупних витрат домогосподарств України у 2013–2021 рр.
(без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та з 2014 року частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях)

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3820,3	4048,9	4952,0	5720,4	7139,4	8308,6	9670,2	9523,6	11243,4
Темпи приросту, %		5,98	22,30	15,52	24,81	16,38	16,39	-1,52	18,06
Структура сукупних витрат домогосподарств (відсотків)									
Споживчі сукупні витрати	90,2	91,6	92,9	93,2	92,9	92,0	91,3	91,4	91,3
продукти харчування та безалкогольні напої	50,1	51,9	53,1	49,8	47,9	47,7	46,6	48,1	45,9
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,5	3,4	3,3	2,9	3,1	3,4	3,2	3,5	3,0
непродовольчі товари та послуги	36,6	36,3	36,5	40,5	41,9	40,9	41,5	39,8	42,4

Джерело: складено автором на основі [9]

– створення умов для поступового підвищення добробуту населення шляхом стабілізації темпів зростання реальних доходів домогосподарств;

– розширення переліку фінансових послуг та продуктів, що надаються домогосподарствам-власникам тимчасово вільних грошових коштів;

– удосконалення чинної системи захисту фінансових ресурсів населення, розміщених на фінансовому ринку;

– посилення довіри домогосподарств до банківської системи України;

– оптимізацію податкової політики в сфері оподаткування інвестиційних доходів домогосподарств;

– створення належних умов для диверсифікації портфеля заощаджень домогосподарств.

Висновки. Оцінка стану та з'ясування причин зміни фінансової поведінки домогосподарств лежить у площині взаємозв'язку тенденцій такої поведінки і можливостей підвищення рівня заощаджень. Будучи синтезом змін, що відбуваються у середовищі функціонування суспільних відносин, фінансова поведінка перебуває у безпосередній залежності від рівня наявних доходів, фінансового стану домогосподарств. Це суттєво визначає заощаджувальний аспект фінансової поведінки, а відтак, і роль та можливості участі домогосподарств у соціально-економічному розвитку держави.

Посилення російської військової агресії на Сході України з 2014 року, пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії в Україну, що спричинили посилення існуючих труднощів у вітчизняній економіці (зростання безробіття, зниження рівня реальної заробітної плати, зростання інфляції, зниження курсу національної валюти), негативно позначилися на структурі доходів і витрат, а відтак, на спрямованості фінансової поведінки населення загалом. Мінімізація негативних тенденцій

у сфері формування і використання заощаджень домогосподарств для повоєнного відновлення лежить у площині спрямування державної політики на узгодження процесів, пов'язаних із реалізацією інвестиційного потенціалу населення та підвищення рівня його життя. Практично це означатиме оптимізацію окремих аспектів фінансової поведінки домогосподарств та її спрямування на гармонізацію і позитивну динаміку приватних і загальнодержавних інтересів.

Бібліографічний список:

- Hoffmann S. Clash of Globalizations. *Foreign Affairs*. July/ August 2002. URL: http://www.cfr.org/publication/4763/clash_of_globalization.htm (дата звернення: 04.02.2023).
- Лактіонова О. А. Оцінка фінансової гнучкості домогосподарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 12. Ч. 2. С. 153–159.
- Keynes J. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London : *Macmillan*. 1936
- Gabillard, J., Duesenberry J. *Income, Saving and Theory of Consumer Behavior*. Cambridge, MA : *Harvard University Press*, 1953. 777 с.
- Katona G. *Psychological Analysis of Economic Behaviour*. N. Y. : *McGrow-Hill*, 1951.
- Кізіма Т. О. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу. *Світ фінансів*. 2011. № 4. С. 19–26.
- Мелих О. Ю. Заощадження домогосподарств: соціально-економічна роль та тенденції формування в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.67>.
- Онишко С. В. До питання модернізації надання суспільних благ у контексті фінансової спроможності домогосподарств. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». Вип. 3(31). 2016. С. 158–163.
- Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.02.2023).
- Топішко Н. П. Система соціального захисту населення як соціальний, економічний та політичний стабілізатор розвитку суспільства. *Наукові записки Національного*

університету «Острозька академія», Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. Острог : Видавництво національного університету «Острозька академія». 2014. Вип. 27. С. 108–113.

11. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (дата звернення: 04.02.2023).
12. Індеси споживчих настроїв. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=253#> (дата звернення: 04.02.2023).
13. Власова І. В. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки. *Економіка: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 4–7.

References:

1. Hoffmann S. (2002) Clash of Globalizations. *Foreign Affairs*. Available at: http://www.cfr.org/publication/4763/clash_of_globalization.htm (accessed 04 February 2023).
2. Laktionova O. A. (2015) Otsinka finansovoyi hnuchkosti domohospodarstv [Assessment of the financial flexibility of households]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Economic Sciences"*. Issue 12. Part 2. P. 153–159.
3. Keynes J. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London : *Macmillan*.
4. Gabillard, J., Duesenberry, J. S. (1953). Income, saving and the theory of consumer behavior. *Revue Économique*. 4(5), 777.
5. Katona G. (1951). *Psychological analysis of economic behavior*. McGraw Hill.
6. Kizyma T. A. (2011) Finansova povedinka domohospodarstv: sutnist', klasyfikatsiia, chynnyky vplyvu [Financial behavior of households: nature, classification, factors of influence]. *Svit finansiv*, № 4, pp. 19–26.
7. Melykh O. Yu. (2020). Zaoshchadzhenyia domohospodarstv: sotsial'no-ekonomichna rol' ta tendentsiui formuvannya v Ukraini [Household savings: socio-economic role and formation trends in Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11.
8. Onyshko S. V. (2016) Do pytannya modernizatsiui nadannya suspil'nykh blah u konteksti finansovoyi spromozhnosti domohospodarstv [To the issue of modernization of the provision of public goods in the context of the financial capacity of households]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". "Economy" series*. Vol. 3(31). 2016. P. 158–163
9. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2023). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 04 February 2023).
10. Topishko N. P. (2014) Systema sotsial'noho zakhystu naselennya yak sotsial'nyy, ekonomichnyy ta politychnyy stabilizator rozvytku suspil'stva [The system of social protection of the population as a social, economic and political stabilizer of the development of society]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy", Series "Economics": a collection of scientific works* / ed. number: I. D. Pasichnik, O. I. Demyanchuk. Ostrog: Publishing House of the National University "Ostroh Academy". Issue 27. P. 108–113.
11. Official site of the National Bank of Ukraine (2023). Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (accessed 04 February 2023).
12. Indices of consumer sentiment (2023). Available at: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=253#> (accessed 04 February 2023).
13. Vlasova I. V. (2016) Zaoshchadzhenyia naselennya yak investytsiynnyy resurs ekonomiky [Population savings as an investment resource of the economy]. *Ekonomika: teoriia ta praktyka*, vol. 2, pp. 4–7.